

UDK 81*27:27-475

Aleksandra Bizjak Končar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

aleksandra.bizjak@zrc-sazu.si

DIALOŠKE ZNAČILNOSTI PRIDIŽNEGA BESEDILA – JEZIKOSLOVNI VIDIK

Prispevek obravnava dialoške značilnosti pridižnega besedila ob pomoči jezikoslovnega modela za semantični opis stavčne povedi, ki ga je izoblikovala C. Cloran (1994) v okviru sistemsko-funkcijske teorije jezika (Halliday 1985). Z razčlenbo petdesetih sodobnih televizijskih pridig določimo za pridigo značilne retorične enote, kot so komentar, refleksija, posplošitev, dejanje, domneva, retorično vprašanje in premo poročanje, ki v monološko besedilo vnašajo dialoškost. Prvi cilj prispevka je opisati oblikoslovno-skladenjske značilnosti dialoško usmerjenih retoričnih enot, drugi je usmerjen k njihovi pomenski vlogi v pridižnem besedilu.

Ključne besede: retorična enota, stavčna poved, sistemsko-funkcijska teorija jezika, pridiga, dialog

This article examines the dialogic aspects of homiletic discourse by using a linguistic model for the semantic description of a complete (clausal) sentence proposed by C. Cloran (1994) within the framework of the systemic functional theory of language (Halliday 1985). Based on the analysis of 50 contemporary television sermons, we identify the rhetorical units, such as commentary, reflection, generalisation, action, conjecture, question, and report, which reveal the dialogic nature of monologic texts. The first goal of the article is to describe the lexicogrammatical features of dialogically-oriented rhetorical units. The second goal is to reveal their semantic functions in sermonic discourse.

Keywords: rhetorical unit, clausal sentence, systemic functional theory of language, sermon, dialog

1 Uvod: Pridiga in dialoškost

Pridiga ima osrednje mesto v različnih religijskih praksah sveta in pomembno vpliva na oblikovanje etične države milijonov vernikov, ki se vsaj enkrat tedensko udeležijo mašnega obreda. Dosedanje literarnozgodovinsko, jezikoslovno, teološko, homiletično in retorično razmišljanje o pridigi je bilo v večji meri usmerjeno na pridige različnih zgodovinskih obdobj, sodobna pridižna besedila pa so bila deležna manjše teoretične pozornosti.¹

¹ O sodobni slovenski pridigi glej Bizjak 2005a in Bizjak Končar 2005b. O sodobni angleški pridigi glej Malmström 2015a, 2015b in 2016.

Izhodišče obravnave je pridiga kot zapleten sporočevalni pojav, v katerem sta govorec in poslušalec v posebnem medsebojnem razmerju. Na prvi pogled je pridižno besedilo, ki je namenjeno vernikom, monološko. Na eni strani sporočevalne verige je tvorec besedila, na drug strani molčeče poslušalstvo. Nadrobnejša razčlemba pa razkrije, da pridigar uporablja celo vrsto strategij, s katerimi nagovarja molčečega gledalca oz. poslušalca in tako navidezno ustvarja dialog.

Za jezikoslovni opis dialoških sredstev v pridižnem besedilu se naslonimo jezikoslovno metodo retorične analize, ki jo je v okviru sistemsko-funkcijske teorije jezika (Halliday 1985) izoblikovala C. Cloran (1994). Z razčlemba petdesetih sodobnih televizijskih pridig, predvajanih na TV Slovenija med leti 1998 in 2002, določimo za pridigo značilne dialoške retorične enote.²

2 Teološke in homiletične raziskave sodobne pridige

Za presojo dialoških značilnostih sodobne slovenske televizijske pridige je pomembno najprej začrtati okvirno definicijo pojma sodobna pridiga, pri čemer se je treba navezati na podatke o zgodovinskem razvoju pridige.

Pridiga je imela pomembno mesto že v zgodnjekrščanskih cerkvah. Pridigarska praksa tistega časa je poznala štiri glavne oblike pridige: misijonarsko in preroško pridigo, homilijo ter panegirično pridigo (Kennedy 2001: 172–200).³ Za razvoj pridigarstva je bilo odločilno, da je homilija ok. 165 dobila stalno mesto v mašnem obredu (Snoj 1997: 122) in ga obdržala vse do danes, čeprav se je skozi stoletja zelo spreminjala in se močno oddaljila od prvotne oblike homilije. Zato je drugi vatikanski koncil (1962–65) v temeljnih dokumentih izrecno zahteval, da v mašnem obredu prebranim svetopisemskim odlomkom sledi razlaga v obliki homilije, kakršna je bila značilna za začetke krščanstva (Snoj 1997: 154).

Oznaka sodobna pridiga, uporabljena v pričujoči prispevku, torej označuje novo paradigmo pridigarstva po drugem vatikanskem koncilu. Z definicijskega vidika je mogoče v sodobni pridiži videti naslednico homilije v judovski sinagogi, kar pomeni, da pregled literature prinaša samo tiste raziskave, ki obravnavajo homilijo, izpusti pa vse tiste, ki se ukvarjajo s tradicionalnimi pridigami, nastalimi pred drugim vatikanskim koncilom.

»Homilia« je beseda grškega izvora, ki pomeni »druženje, prijateljski pogovor« (Kennedy 2001: 173). Izraz se je v judovski sinagogi uporabljal kot oznaka za

² Ob tem je treba poudariti, da prispevek ni osredotočen na opis retorične enote kot osrednje enote na pomenski ravni jezikoslovnega sistema. O tem glej Bizjak 2005a: 92–124.

³ V misijonarskih in preroških pridigah je govornik z razlago božjega delovanja na zemlji poskušal »spreobrniti nekristjane v novo vero«, v homiliji pa je že krščenim članom Cerkve ustno razlagal prebrane svetopisemske odlomke (Kennedy 2001: 172). Prve tri oblike so starejše in izvirajo iz judovske tradicije, četrta, tj. panegirična pridiga, pa se je razvila šele v četrtem stoletju, ko je krščanstvo postalo del javnega življenja, in je označevala krščansko slavnostno govorništvo (Kennedy 2001: 179).

ustno interpretacijo svetopisemskih odlomkov. Bistvenega pomena za razumevanje strukture teh besedil je razmerje med interpretacijo in aktualizacijo. Z interpretacijo je mišljena primerjava prebranega svetopisemskega odlomka z drugimi odlomki, z aktualizacijo pa povezovanje svetopisemskega sporočila s poslušalčevo situacijo (McDonald 1980: 43).

Da je vez med vsakdanjo izkušnjo poslušalcev in svetopisemskim besedilom tisti temelj, na katerem so zgrajene sodobne pridige, nam potrjujejo homiletični priročniki. Baumann (1972) in Adams (1990) namesto izraza aktualizacija, ki smo ga zasledili pri McDonaldu (1980), uporabljata izraz aplikacija in izrecno navajata, da brez aplikacije besedilo ne more pripadati pridižnemu žanru. V slovenskih homiletičnih priročnikih je namesto izraza aplikacija uporabljen izraz prilagoditev (Rojnik 1996: 93, Snoj 1997: 81) ali iz italijanščine prevedeni izraz podanašnjenje (Snoj 1997: 81). Še raje pa naši homiletiki to razmerje opišejo z bolj teološkimi izrazi in govorijo o razmerju med božjo besedo in človeško govorico, božjim sporočilom in božjim sporočilom človeku, krščanskim sporočilom in prilagajanjem krščanskega oznanila ipd. (glej Rojnik 1996, Snoj 1997).

Kratki pregled sodobne homiletične literature je mogoče skleniti z ugotovitvijo, da se sodobni homiletični priročniki oddaljijo od normativnih definicij pridige in raje govorijo o pridigi kot interakciji med pridigarjem in poslušalstvom. Za sodobno pridigo je bistveno povezovanje svetopisemskih dogodkov in njihovega sporočila s poslušalcem, kar zahteva od pridigarja kot avtorja besedila, da predvidi poslušalčeva vprašanja, dvome in izzive, ki se porajajo med poslušanjem, in nanje na različne načine odgovarja. S tem gradi dialog med seboj in poslušalci in v zunanjo monološko formo vnaša dialoškost. Kako z jezikoslovnimi orodji odkriti dialoške značilnosti besedila, bomo poskušali pojasniti ob razčlembi sodobnih slovenskih televizijskih pridig.

3 Jezikoslovnoteoretični nastavki za razčlemba dialoškosti

Pri rabi jezika v različnih družbenih situacijah in v razvoju posameznikovega jezika sta pomen in izraz povsem prepletena in soodvisna. Pri razčlembi besedilnega pomena pa potrebujemo naslonitev na jezikoslovno teorijo, ki jasno začrta razmerje med pomenom in izrazom in ustreza sodobnemu večravinskemu razumevanju jezika. Zato so pričujoči prispevek vodila metodološka načela sistemsko-funkcijske teorije jezika.⁴ Pri tem ne trdimo, da je sistemsko-funkcijska slovnica edini ustrezeni jezikoslovni model za obravnavo besedila, želimo pa poudariti teoretični napor funkcijskega jezikoslovja, da premakne težišče jezikoslovne problematike od leksikalnega pomena k besedilnemu tako, da je stavčna poved osnovna enota za preučevanje pomena.⁵

⁴ V prispevku obravnavani pojmi sistemsko-funkcijskega jezikoslovja se navezujejo na delo Hallidaya (1985), R. Hasan (1991) in C. Cloran (1994).

⁵ Spomnimo, da tudi A. Vidovič Muha (2015: 392) piše, da je stavčna poved najmanjše potencialno besedilo in opozarja, da je na to dejstvo v slovenskem jezikoslovju prvi opozoril Breznik 1908. leta.

3.1 Analitični pojmi sistemsko-funkcijske teorije jezika za semantični opis stavčne povedi

Besedilo kot jezikoslovna enota je v štiriravninskem sistemu, ki ga za opis jezika predlaga Halliday, uvrščeno na semantično ravnino. Semantična oz. pomenska ravnina je »ključ« celotnega sistema (Halliday 1974), saj povezuje višje semiotične pomene in njihovo ubeseditev na slovnični (oblikoslovni, skladenjski in besedni) in glasoslovni ravnini.

Ker sta pri preučevanju dialoških značilnosti pridige v ospredju semantična in slovnična ravnina, so v razdelku 3.1.1 pojasnjeni analitični pojmi besedilne semantike, ki so že bili predstavljeni v prispevku o pridigi kot žanru (Bizjak Končar 2005b), v razdelku 3.1.2 pa so nadgrajeni z uvedbo retorične enote, ki omogoča, da pojasnimo razliko npr. med delom besedila, ki je opisen, in tistim, ki nagovarja poslušalca.

3.1.1 Semantični opis stavčne povedi

Opis semantične ravnine v sistemsko-funkcijski teoriji izhaja iz teoretične postavke, da imamo na vsaki ravnini jezikoslovnega sistema enote, ki so razvrščene hierarhično. Tako kakor je hierarhična razvrstitev enot stavek, besedna zveza, beseda in morfem na skladenjski ravnini, naj bi tudi na semantični ravnini obstajala hierarhija enot (Halliday 1974: 102). R. Hasan predlaga najmanjšo semantično enoto, v kateri so možne pomenske izbire na paradigmatiki osi semantičnega sistema, in to enoto imenuje sporočilo (1991, po Cloran 1994).⁶ Sporočilno enoto sestavljata entiteta in dogodek. Na slovnični ravnini je najmanjša sporočilna enota uresničena kot stavčna poved, entitete so ubesedene kot osebki in dogodki kot povedki. V metajeziku besedilne semantike sta torej osebкова entiteta in povedkov dogodek osnovna gradnika semantične ravnine, s stavčnopovedno enoto kot tistim okoljem, v katerem potekajo semantične izbire na paradigmatiki osi semantičnega sistema (v odvisnosti od sporočilnega namena besedila).

Za opis osebkov entitete uporabimo semantične parametre referencialne istovetnosti: ali je osebкова entiteta glede na besedilni kontekst udeleženc, posplošena oseba, nenavzoča oseba, posplošeni predmet ali sonavzoči predmet. Za opis povedkovega dogodka opišemo semantične parametre glede na sistem časa, rednosti, pogojnosti in ocene.⁷

Z nadrobnim opisom semantičnih parametrov za osebkov entiteto in povedkov dogodek je C. Cloran v korpusu, ki ga sestavljajo dialogi med materami in njihovimi predšolskimi otroki, ugotovila, da obstajajo sestavi določene vrste entitet in usmeritve

⁶ Pojmovanje sporočilne enote v sistemsko-funkcijskem jezikoslovju ustreza definiciji stavčne povedi v slovenskem jezikoslovju. Primerjaj Vidovič Muha 2015.

⁷ Zaradi prostorske omejitve v prispevku ni mogoče predstaviti celotne arhitekture semantičnih parametrov, kakor so opisane v delu C. Cloran 1994: 175–248. V prispevku Bizjak Končar 2005b: 157–68 so predstavljeni osnovni semantični parametri in slovnične izbire za opis predstavnega pomena.

dogodka, ki so stalni in niso omejeni na eno sporočilno enoto, ampak lahko ostajajo nespremenjeni tudi v več zaporednih enotah. Te sestave, ki so večji od sporočilne enote in manjši od besedila, je C. Cloran imenovala retorične enote (1994, v Bizjak 2005a: 93–104).

3.1.2 Retorična enota

Pri razlikovanju opisnih, poročevalnih, napovednih in drugih retoričnih stavčnih enot je odločilna stalna kombinacija semantičnih značilnosti na osi osebkove entitete in povedkovega dogodka. Za ponazoritev je prikazana retorična enota poziv (1). V stavkih 16–18 so semantične izbire na osi osebkove entitete vedno udeleženci govornega dogodka (tj. pridigar in poslušalci, oz. tvorec in naslovnik), na osi povedkovega dogodka pa je izbran velelni naklon.

1) Štanjel, 6. 12. 1998⁸

16. Imejmo radi življenje,

OE = [oseba/udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik], [naklon: velelni]

17. ohranjajmo življenje,

OE = [oseba/udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik], [naklon: velelni]

18. posredujmo radi življenje.

OE = [oseba/udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik], [naklon: velelni]

Ker govorec z izbiro velelnega naklona poslušalce in sebe poziva k dejanju, razmišljanju ali čustvovanju je retorična enota poimenovana poziv.

Z opisom kombinacije semantičnih parametrov na osi osebkove entitete in povedkovega dogodka smo lahko določili različne vrste stavčnopovednih enot v pridižnih besedilih, kot so npr. poziv, opis in poročanje.⁹

V četrtem razdelku bomo ob razčlembi petdesetih televizijskih pridig pogledali, katere so tiste retorične enote, ki v besedilu ustvarjajo dialoškost.

3.2 Metodološka predstavitev pridižnega besedilnega korpusa

V prispevku uporabljeni odlomki pridig so vzeti iz pridižnega korpusa, ki je bil podrobneje predstavljen že v drugih delih (Bizjak 2005a, Bizjak Končar 2005b), zato

⁸ V tem in nadaljnjih besedilnih odlomkih, ki ponazarjajo semantične izbire na osi osebkove entitete in povedka, je označevanje naslednje: pod vsakim stavkom je s krepkim tiskom s kratico OE označena osebkova entiteta, s kratico PD povedkov dogodek; v oglatih oklepajih, ki sledijo enačanju, so navedene za retorično enoto stalne slovnice izbire obravnavanih semantičnih parametrov.

⁹ Podrobna predstavitev metode določanja različnih vrst retoričnih enot v besedilu je v Bizjak Končar 2005a: 92–124.

so na tem mestu začrtane samo glavne značilnosti priprave zbirke besedil za jezikoslovno analizo.

V primerjavi s korpusi pisnih besedil, se korpus pridižnih besedil uvršča med manjše korpuse. Upoštevati je namreč treba, da je pri govorjenem korpusu postopek transkripcije zahteven in dolgotrajen. Vendar kljub majhnemu obsegu lahko trdimo, da ustrezno predstavlja izbrano jezikovno različico. Z izborom pridig različnih avtorjev, ki se navezujejo na različna nedeljska berila in evangelije, pa smo zagotovili ustrezno reprezentativnost vzorca za dovolj zanesljivo in veljavno posplošitev rezultatov na obravnavano jezikovno različico.

Gradivo vsebuje petdeset sodobnih kataloških pridig nedeljskega bogoslužja, ki ga je Televizija Slovenija predvajala enkrat na mesec iz različnih slovenskih cerkva. Snemanje televizijskih pridig na videotrak je potekalo od leta 1998 do 2002. Sledil je ročni prepis, vnos besedil v računalniški zapis in označevanje s pomočjo oblikoslovnega označevalnika za slovenščino (Jakopin in Bizjak 1997).

Upoštevajoč namen prispevka, so bili v analizi zajeti potencialno odločilni oblikoslovno-skladenjski parametri za semantični opis osebkov in povedk. Stavki posameznih korpusnih besedil so bili razčlenjeni glede na kategorijo osebe, števila in časa s pomočjo oblikoslovnega označevalnika za slovenščino (Jakopin in Bizjak 1997). Izpisi so bili nato ročno dopolnjeni z opisom rednosti, možnosti, naklonskosti in pogojnosti. Tako smo za vsako pridigo v korpusni zbirki dobili preglednico oblikoslovno-skladenjskih značilnosti. Upoštevajoč semantične parametre, smo vsaki stavčni enoti v besedilu ročno pripisali ustrezno retorično oznako.¹⁰ Oblikoslovno-skladenjske in pomenske značilnosti, odločilne za razlikovanje retoričnih enot, ki nosijo dialoški pomen, bodo predstavljene ob besedilnih zgledih v razdelku 4.

4 Oblikoslovno-skladenjske in pomenske značilnosti dialoško usmerjenih retoričnih enot

Vprašanje, katere dialoška izrazila uporabljajo sodobni pridigarji, da bi pritegnili vernike in usmerili njihovo perspektivo videnja dogodkov, obravnavamo ob uporabi jezikoslovne metode retorične analize. Ob izbranih besedilnih odlomkih iz korpusa opišemo oblikoslovno-skladenjske značilnosti retoričnih enot, ki izpričujejo tvorčevo oz. naslovnikovo navzočnost v besedilu ali na različne načine vodijo poslušalca. Ob tem pojasnimo njihove pomenske značilnosti v pridižnem besedilu.

4.1 Komentar

Komentar je retorična enota, s katero govorec označi stanje ali spremlja dogajanje oseb, ki so navzoče v času in prostoru govornega dogodka (2).

¹⁰ Podrobneje o postopku označevanja retoričnih enot glej Bizjak 2005a: 104–08.

2) Petrovče, 6. 8. 1998

Dragi bratje duhovniki, dragi bratje in sestre in Marijini romarji, spoštovane gledalke in gledalci po televiziji, prisrčno vas pozdravljam pri tej evharistični daritvi na božji poti v Petrovčah.

V Preglednici 1 so zapisane semantične značilnosti, po katerih se retorična enota komentar razlikuje od drugih retoričnih enot. Obvezna semantična izbira na osi osebkove entitete je udeleženec, na osi povedkovega dogodka pa sedanji čas.¹¹

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK
komentar	udeleženec	sedanjik

Preglednica 1: Semantične značilnosti retorične enote komentar.

Za ponazoritev značilnih semantičnih izbir v retorični enoti komentar bomo navedli nekaj besedilnih zgledov, ob tem pa bomo pozorni na vlogo, ki jo imajo retorične enote v besedilu.

Retorična enota komentar je značilna za uvod (3) in sklep pridige (4).

3) Žužemberk, 9. 5. 1999

1. Dragi bratje in sestre, prisrčno pozdravljam vse,

OE = [oseba/udeleženec: 1. os. ed.]

PD = [čas: sedanjik][rednost: /][naklonskost: /]

2. ki ste navzoči tu v cerkvi svetega Mohorja in Fortunata v Žužemberku.

OE = [oseba/udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost: /][naklonskost: /]

3. Prav tako pozdravljam vse,

OE = [oseba/udeleženec: 1. os. ed.]

PD = [čas: sedanjik][rednost: /][naklonskost: /]

4. ki spremljate to sveto mašo doma pred televizijo. (Žužemberk, 9. 5. 1999)

OE = [oseba/udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost: /][naklonskost: /]

4) Ajdovščina, 4. 4. 1999

121. Bratje in sestre, za veliko noč vam želim,

OE = [oseba/udeleženec: 1. os. ed.]

PD = [čas: sedanjik][rednost: /][naklonskost: /]

122. da bi živeli življenje modro in odgovorno!

Prva entiteta, ki je navzoča v času in prostoru govornega dogodka, je govorec. Pridigar pozdravi poslušalce (3) ali se od njih poslovijo (4), kar se na oblikoslovno-skladenjski ravnini izraža s končniškim glagolskim morfemom za prvo osebo ednine

¹¹ »Udeleženca sta govoreči in ogovorjeni« (Toporišič 2000: 507).

(*pozdravljam, želim*). Druga entiteta na osi osebka, ki je prav tako navzoča v času in prostoru govornega dogodka, je naslovnik (3), ki je na oblikoslovno-skladenjski ravni izražen s končniškim glagolskim morfemom za drugo osebo množine (ste, spremljate). Pridigar v cerkvi v Žužemberku eksplicitno pokaže, da ima televizijska pridiga dvojnega naslovnika, to je vernike v cerkvi (*ki ste navzoči tu v cerkvi svetega Mohorja in Fortunata v Žužemberku*) in ob televizijskih sprejemnikih (*ki spremljate to sveto mašo doma pred televizijo*).

Kadar se pridigar želi še bolj približati poslušalcu in poudariti, da sta pred Bogom oba enaka, namesto drugoosebnih množinskih glagolskih oblik v besedilih zasledimo prvoosebne množinske glagolske oblike (4).

4) Šempeter v Savinjski dolini, 5. 7. 1998

1. Z vezjo tehnike smo danes na poseben način povezani,

OE = [oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost: /][naklonskost: /]

2. smo danes kakor ena velika družina, zbrana okrog oltarja naše župnijske cerkve.

OE = [oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost: /][naklonskost: /]

Prej ločeni entiteti, tj. pridigar in poslušalstvo, postaneta eno. S tako izbiro pridigar poudari, da sta duhovnik in vernik eno telo, ki se imenuje »cerkev« (Van Seters 1991: 269).

Iz razčlenbe osebkovih entitet in povedkovih dogodkov za retorično enoto komentar lahko povzamemo, da je komentar usmerjen na udeležence govornega dogodka (pridigarja in poslušalce), na časovni osi pa je izbrana možnost sedanjost, to je istost časa govorjenja in pomenske podstave, kar je v besedilu izraženo s sedanjikom. Komentar je v pridigi namenjen pozdravljanju, poslavljanju in drugim oblikam neposrednega nagovarjanja poslušalstva v cerkvi in pred televizijskimi sprejemniki, s čimer pridigar konstituira poslušalca kot dialoškega partnerja, poudari njuno povezanost in opozarja na ključno vlogo poslušalstva v pridižnih besedilih.

4. 2 Refleksija

Druga retorična enota, ki je usmerjena na pridigarja in poslušalce kot sonavzoče entitete, je refleksija.

V nasprotju s komentarjem, ki označuje enkratna stanja ali dogajanja udeležencev, refleksija opisuje redne položaje (angl. *habituality*) udeležencev sporazumevalnega dogodka, kar je slovnično eksplicitno izraženo s pogostnostnim prislovom *večkrat* (5).

5) Mengeš, 2. 8. 1998

Večkrat si v življenju postavimo vprašanje, čemu ves trud.

Vendar za izražanje rednosti prislovno določilo ni obvezno. Rednost se vpisuje v stavke, kadar se osebek nanaša na posplošeno entiteto (6).¹²

6) Maribor, 18. 2. 2001

Vsi smo ustvarjeni po božji podobi.

Za retorično enoto refleksija je značilna izbira udeležencev na osi osebkove entitete in kombinacija rednosti in sedanjika na osi povedkovega dogodka. Te semantične značilnosti so stalne in ustvarjajo retorično enoto refleksija (Preglednica 2).

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
refleksija	udeleženec	redno dogajanje	sedanjik

Preglednica 2: Semantične značilnosti retorične enote refleksija.

Za utemeljitev pomenskega obsega in osvetlitev možnih oblikoslovno-skladenjskih vzorcev pogledjmo nekatere za sodobni pridižni diskurz najznačilnejše refleksije.

Govorec z retorično enoto refleksija predstavi tipične izkušnje, ravnanja in razmišljanja vernikov v vsakdanjih življenjskih situacijah, kar se na oblikoslovno-skladenjski ravni izpričuje s časovno izbiro sedanjika in rednosti dogajanja na osi povedka in značilno izbiro osebkovih udeležencev.

Tako kot pri retorični enoti komentar (razdelek 4.1), je tudi za refleksijo značilna oblikoslovno-skladenjska izbira drugoosebnih množinskih (7) ali prvoosebni množinskih glagolskih morfemov (8).

7) Ponikve, 5. 9. 1999

25. Hvala vam,

26. ker molite

OE = [oseba/ udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

27. in trpite z vsemi župnijskimi sodelavci in z vso Cerkvijo za sveto prihodnost našega naroda.

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

8) Mengeš, 2. 8. 1998

38. Vedno znova doživljamo tudi nezadovoljstvo ob tem,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

¹² Za presojo rednosti je treba najprej razčleniti stavčne povedi oblikoslovno-skladenjsko, jim pripisati semantične parametre in jih interpretirati sobesedilno. O določanju rednosti glej še C. Cloran (1994: 212–22.) Bizjak Končar 2005b: 64–67 in Orešnik 1994: 149–52.

39. kar imamo,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

40. zato ker vidimo samo tisto,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

41. česar še nimamo,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

42. ne glede na to ali to tudi potrebujemo.

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

Pridigar z drugoosebnimi množinskimi glagolskimi morfemi poslušalca in njegovo ravnanje povzdigne. Z uporabo prve osebe množine pa poudari podobne izkušnje (npr. *doživljamo*), potrebe (*potrebujemo*) in spoznanja (*vidimo*) ter tako gradi enakost med pridigarjem in vernikom glede morale in vere.

Refleksija v pridigi se nanaša na pridigarja in/ali poslušalce in označuje vse, kar je tipično za vsakdanje versko življenje. Njena funkcija je dvojna:

1. zakrije različna mnenja med pripadniki verske skupnosti in poudari njihove skupne lastnosti;
2. poveže pridigarja in vernike v razmerju do Boga kot nadnaravnega in popolnega bitja ter tako gradi enotnost skupine.

4.3 Posplošitev

Retorična enota posplošitev se povezuje z opisom posplošene osebe (9).

9) Železniki, 1. 10. 2000

Samo človek se na skrivnosten način zaveda, izraža, se spominja, doživlja žalost in radost, goji željo po ljubezni, predvsem pa ima izoblikovan čut za nadnaravno, za Boga.

Z izbiro posplošene osebe človek pridigar poudari, da posamezni položaji, vedenja, prepričanja in doživljanja veljajo za vsakogar. Kadar govorec opisuje tipično in redno dogajanje, ki se nanaša na posplošene osebe se v besedilu oblikuje retorična enota posplošitev. Na osi osebk je značilna izbira posplošeno, na osi povedka izbira sedanjika in rednega dogajanja (Preglednica 3).

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
posplošitev	posplošena oseba	redno dogajanje	sedanjik

Preglednica 3: Semantične značilnosti retorične enote posplošitev.

Nekaj značilnih zgledov, v katerih je samostalniška imenovalniška zveza posplošena, je zbranih v besedilnih odlomkih 10–13.

10) Maribor, 18. 2. 2001

25. Vsi smo ustvarjeni po božji podobi.

OE = [vsebina: oseba: posplošena: vsi]

PD = [čas: sedanjik][rednost]

11) Dobrna 18. 7. 1999

88. Kdor želi odpraviti slabo,

OE = [vsebina: oseba: posplošena: kdor]

PD = [čas: sedanjik][rednost]

89. mora začeti najprej pri sebi.

12) Ribnica na Pohorju, 23. 5. 1999

173. Duhovniki so predstavniki Kristusove osebe. (23. besedilo)

OE = [vsebina: oseba: posplošena: duhovniki]

PD = [čas: sedanjik][rednost]

13) Korena, 4. 11. 2001

96. Temelj naše zahvale kristjani odkrivamo v Božjem delovanju v zgodovini stvarstva.

OE = [vsebina: oseba: posplošena: vsak]

PD = [čas: sedanjik][rednost]

Tako kot retorična enota refleksija tudi posplošitev pripomore k ustvarjanju močne besedilne povezave med pridigarjem in poslušalci. Pridigar z retorično enoto posplošitve svoje ugotovitve o navadah in ravnanju vernikov v vsakdanjih življenjskih situacijah podaja kot splošno mnenje in ustvari občutek popolnega strinjanja ter tako zabriše kakršnokoli nestrinjanje ali drugačne poglede poslušalcev.

4.4 Dejanje

Retorična enota dejanje se povezuje z retoričnima enotama komentar in refleksija. Vse tri enote imajo v osebki vlogi udeleženca. Kar razločuje dejanje od drugih dveh enot, je izbira velelnega naklona. Dejanje je namreč retorična enota, s katero govorec izraža željo, »da bi oговорjeni /.../ kaj storil« (Toporišič 2000: 518) in spodbuja osebe, navzoče v času in prostoru govornega dogodka, k takojšnjemu ukrepanju (14).

14) Slovenj Gradec, 7. 4. 2002

Še naprej prihajajte k sveti maši, molite doma v družini in kjer koli boste, in še posebej s svojim lepim življenjem vabite vse župljane, vse ljudi dobre volje v naši župniji, v našem mestu h Kristusu, ki je upanje in sreča sedanjega in prihodnjega življenja.

Spodbujanje k ukrepanju je v jeziku eksplicitno izraženo z velelnim naklonom. Stavčna poved, v kateri je semantična izbira na osi osebke entitete vedno udeleženec (pridigar in/ali poslušalci), na osi povedkovega dogodka pa velelni naklon, je poimenovana dejanje (Preglednica 4).

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
dejanje	udeleženec	velelni naklon	sedanjik

Preglednica 4: Semantične značilnosti retorične enote dejanje.

Ob izbranih besedilnih zgledih so nanizane nekatere najznačilnejše oblikoslovno-skladenjske uresničitve pomenskih izbir za retorično enoto dejanje.

Pridigar pri spodbujanju vernikov uporablja predvsem velelni naklon za drugo osebo množine (15).

15) Dolsko pri Mengšu, 7. 6. 1998

83. Hodite k maši,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklon: velelni]

84. uporabljajte blagoslovljeno vodo,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklon: velelni]

85. molite,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklon: velelni]

86. zaupajte.

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][rednost][naklon: velelni]

Kadar se pridigar želi še bolj približati poslušalcu, namesto drugoosebnih množinskih glagolov izbere prvoosebne. S tem prej ločeni entiteti, pridigar in poslušalstvo, postaneta eno (16).

16) Kidričevo, 19. 4. 1998

108. Sprejmimo /.../ v ta zemeljski nemir besede vstalega Gospoda!

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][naklon: velelni]

111. Sprejmimo Kristusa z vero in upanjem!

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 2. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][naklon: velelni]

Ko se pridigar osredotoča na ravnanje in moralo vernikov, jih z retorično enoto poziv spodbuja k plemenitim dejanjem v vsakdanjem življenju, kakršna jim narekuje njihova vera pri tem pa uporablja drugoosebne in prvoosebne velelniške oblike.

Retorična enota dejanje je pogosto namenjena tudi besedilnemu vodenju poslušalcev. Z njo usmerja pozornost na pomembne sporočilne vidike vsebine (17).

17) Maribor, 3. 2. 2002

102. Poglejmo si dve skrajnosti življenja.

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [čas: sedanjik][naklonskost: velelni naklon]

Dejanje je retorična enota, ki je povsem vpeta v kontekst govornega dogodka, saj govorec z izbiro velelnega naklona poslušalce opozarja na pomembna miselna sporočila, jih spodbuja k moralno pozitivni verski drži in nagovarja, da sprejmejo njegov pogled.

4.5 Domneva

Retorična enota, s katero pridigar vabi poslušalce, da razmislijo o različnih izbirah za izpolnitev pogojev, ki jih nalaga vera, je domneva. (18)

18) Višnja Gora, 18. 10. 1998

Če bo naš pogled uprt navzgor, v Kristusov križ, v njegovo odrešenje, ni razloga za bojazen, ni razloga za strah.

Domneva je retorična enota, ki je sestavljena iz dveh ali več stavčnih enot. Prva obvezna sporočilna enota je pogojni odvisnik (v besedilnih odlomkih označen podčrtano), druga je nadredni stavek v sedanjem ali prihodnjem času. Izbira na osi povedkovega dogodka je kombinacija prihodnjika in pogojnosti, kakor je razvidno iz preglednice 5.

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK		
domneva	entiteta	neredno/redno dogajanje	pogojnost	prihodnjik/sedanjik

Preglednica 5: Semantične značilnosti retorične enote domneva.

Pri retorični enoti domneva je uresničitev dogodka v sedanjosti (19) ali prihodnosti (20) odvisna od pogoja.

19) Višnja Gora, 18. 10. 1998

135. Če bo naš pogled uprt navzgor, v Kristusov križ, v njegovo odrešenje,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: pogled]

PD = [prihodnjik, reden, pogojnost: pogoj]

136. ni razloga za bojazen,

OE = [vsebina: neoseba: nerodovna: nenavzoča entiteta: pojmovna: razlog]

PD = [sedanjik, reden]

137. ni razloga za strah.

OE = [vsebina: neoseba: nerodovna: nenavzoča entiteta: pojmovna: razlog]

PD = [sedanjik, reden]

20) Trebnje, 5. 12. 1999

125. Če bomo upoštevali ta Božja, evangelijska, Marijina sporočila,

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]

PD = [prihodnjik, reden, pogojnost: pogoj]

126. bo k nam prišel resnični mir, ki ga svet ne more dati.

OE = [vsebina: neoseba: nerodovna: nenavzoča entiteta: pojmovna: mir]

PD = [prihodnjik, reden]

Z domnevo pridigar usmerja vernike k življenju po božjem nauku. Pogoju o življenju v veri in spoštovanju božje volje (če-stavek) sledi obljuba (v sedanjiku (19) ali prihodnjiku (20)). Navajanje različnih odzivov na božjo besedo vabi poslušalce, da skupaj s pridigarjem razmišljajo o različnih izbirah za izpolnitev pogojev, ki jih nalaga vera.

4.6 Retorično vprašanje

Eden najbolj očitnih postopkov, s katerim se pridigar poveže s poslušalcem in z njim vnese v pridigo signale dialoščnosti, je vprašanje. Tudi v sporazumevalnih situacijah, v katerih se ne pričakuje odziv poslušalstva – taka besedilna vrsta je tudi pridiga – je raba vprašalnih stavkov namenjena vzpostavljanju stika s publiko. S t. i. retoričnimi vprašanji pridigar izrecno nagovori poslušalca in ga spodbudi k premišljevanju o sporočeni vsebini. Da si pridigar želi odzivnega poslušalca, nam nazorno kaže odlomek (21).

21) Višnja Gora, 18. 10. 1998

Toda mar so misijonarji samo ti, ki so daleč od nas? Kdo vse je danes misijonar? Smo to mar tudi mi, ki smo poklicani v različne stanove, v različne poklice? Ali smo lahko mi na tem mestu, kjer smo in kar koli smo, misijonarji?

Za retorično vprašanje je obvezna izbira vprašalnega naklona na osi povedka, na osi osebka po so izbire poljubne (Preglednica 6).

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK
retorično vprašanje	entiteta	vprašalni naklon

Preglednica 6: Semantične značilnosti retorične enote retorično vprašanje.

V pridigah opazna retorična vprašanja bomo v nadaljevanju opisali glede na njihovo pomensko vlogo v besedilu.

Znaten del retoričnih vprašanj v korpusu je namenjenih poučevanju poslušalcev. Pridigar je v vlogi vsevedne avtoritete, ki sprašuje in odgovarja (22 in 23).

22) Ljubljana, 7. 1. 2001

27. Resnična ljubezen je umetnost,

28. saj v nas združuje telesne, duševne in duhovne, tj. božje sposobnosti.

29. In kakšna je ta ljubezen?

OE = [vsebina: neoseba: pojem: ljubezen]

PD = [naklonskost: vprašalni naklon]

30. Najprej, usmerjena je k vsem.

23) Kočevje, 19. 7. 1998

112. Kar sami se spomnite, dragi starši in stari starši,

113. kako vas vaši otroci in vaši vnuki poslušajo.

114. Zakaj so dostikrat tako nemirni.

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 3. os. mn.]

PD = [naklonskost: vprašalni naklon]

115. tako begajo sem in tja s svojimi očmi, s svojimi mislimi?

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: 3. os. mn.]

PD = [naklonskost: vprašalni naklon]

116. Najbrž je odgovor v današnjem evangeliju in v tej zgodbi o starem učitelju rabiju.

Druga vidnejša skupina retoričnih vprašanj pa predstavlja razmišljanje o pomembnih tematikah vere in morale, pri čemer sta pridigar in poslušalstvo v vlogi učenca, ki sprašuje (24).

24) Žužemberk, 9. 5. 1999

39. Če gledamo po človeško,

40. se vprašamo:

41. Ali je bil Jezus vedno z nami?

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: Jezus]

PD = [naklonskost: vprašalni naklon]

42. A nas ni nikoli zapustil?

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: Jezus]

PD = [naklonskost: vprašalni naklon]

43. Če pogledamo nazaj za časa rimske države,

44. je bilo takrat neusmiljeno zatiranje in preganjanje kristjanov.

45. Kje je bil takrat Jezus?

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: Jezus]

PD = [naklonskost: vprašalni naklon]

46. Kje je bil Jezus za časa preseljevanja narodov.

OE = [vsebina: oseba: udeleženec: Jezus]

PD = [naklonskost: vprašalni naklon]

47. ko je bilo veliko cerkva porušenih in pomorjenih kristjanov?

Z retoričnimi vprašanji pridigar neposredno nagovarja poslušalce, tako da v obliki vprašanj uvaja besedilno tematiko ali usmeri pozornost poslušalcev na določene vidike upovedovane vsebine. Retorično vprašanje je najbolj zaznamovani postopek pridigarjevega upoštevanja naslovnika in odpiranja prostora za odzivno poslušalstvo.

4.7 Premo poročanje

Premo poročanje je posebna retorična enota, ki v monološko besedilo, za katero je značilna enoglasnost, vpelje druge glasove. Kadar pridigar prvotni govorni dogodek predstavi z besedami prvotnega govornika (Križaj Ortar 1997: 119), vsaj za kratek čas prekine svojo diskurzivno dominanco in izrecno gradi večglasnost in navidezno dialoškost besedila.

Za premo poročanje kot retorično enoto je značilno, da je sestavljeno iz najmanj dveh stavčnih enot (25): spremnega stavka, ki je označen kot retorična enota poročanje (podčrtano), in dobesednega navajanja (v dvojnih narekovajih), ki je vložena enota.

25) Ponikve, 5. 9. 1999

In Bog sam je izgovoril besede: »To je moj ljubljeni Sin«

Govorec z retorično enoto poročanje posreduje poslušalcem informacijo o prvotnem govornem dogodku, torej informacijo o nenavzočih entitetah na osi osebkove entitete in nerednem dogajanju na osi povedkovega dogodka. Kakor je zabeleženo v preglednici 7, poročanje uvaja vloženo enoto, ki vpelje entiteto in dogodek drugega časa in prostora.

VRSTA RETORIČNE ENOTE		OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
Premo poročanje	poročanje	navavzoča entiteta	neredno dogajanje	sedanjik/ preteklik
	navajanje	entiteta prvotnega govornega dogodka	dogodek prvotnega govornega dogodka	

Preglednica 7: Semantične značilnosti retorične enote premo poročanje.

Tu ne moremo v podrobnostih prikazati, katere glasove uvajajo televizijski pridigarji v premem poročanju. Ob izbranih pridižnih zgledih bomo pozornost usmerili na najznačilnejše pomenske izbire.

Najpomembnejšo vlogo v pridigi imajo besede Boga (26) in Jezusa Kristusa (27).

26) Ponikve, 5. 9. 1999

15. »Če ti ne govoriš,

16. pravi Bog,

17. »da bi posvaril hudobneža pred njegovim hudobnim potom.,

18. umre hudobnež zaradi svoje krivde,

19. toda njegovo kri bom terjal iz tvojih rok.

20. Če pa posvariš hudobneža /.../

27) Žužemberk, 9. 5. 1999

18. Jezus danes v evangeliju pravi:

19. »Ako me ljubite,
20. ohranite moje zapovedi.«

V vlogi avtoritete so tudi svetopisemske osebe, npr. apostoli (28), ali sveto pismo, saj je v njem zapisana Božja beseda, ki predstavljata največjo krščansko avtoriteto, po kateri se morajo verniki zgledovati v etičnem in religioznem pogledu (29).

- 28) Maribor, 3. 2. 2002
37. Zato je evangelist Luka v blagih zapisal:
38. »Blagor ubogim in gorje bogatim.«

- 29) Ljubljana, Šentjakob, 6. 1. 2002
87. Sveto pismo pravi:
88. »Mnogokrat in na mnogo katere načine je Bog menda govoril našim prednikom po prerokih,
89. zdaj v tem času pa jim je spregovoril po svojem Sinu.«

Sklicevanje na avtoritete pa ni zamejeno na zgodovinsko posredovano avtoriteto, ampak zajame tudi besede papežev (30) in drugih predstavnikov cerkve (31), domačih in tujih literarnih in znanstvenih ustvarjalcev ter pomembnih osebnosti družbenega in političnega življenja (32).

- 30) Piran, 17. 5. 1998
12. Kot pravi sedanji sveti oče:
13. »Ne bojte se Kristusa,
14. odprite mu vrata svojega srca na stežaj,
15. saj On vas bo osvobodil.«

- 31) Hrenovice pri Postojni, 2. 7. 2000
67. Teolog Juan Arias vzklika,
68. ko razmišlja to veliko skrivnost božje ljubezni:
69. »Moj Bog ni Bog,
70. ki bi bil trd, nepristopen, neobčutljiv, brezčuten,
71. moj Bog je krhek /.../«

- 32) Petrovče, 16. 8. 1998
52. Slovenski pesnik Oton Župančič pravi:
»Mornar,
53. ko je višji dan,
54. izmeri daljo in nebeško stran.«

Premo poročanje je poudarjena značilnost pridižnih besedil, s katero pridigar v lastni govor vnaša tuj govor in izrecno utira pot dialoškosti. Pridigarji na televizijskih ekranih so se sklicevali na tuj govor, da bi podkrepili svoje trditve in prepričali poslušalce. Z besedo svetopisemske avtoritete ali navajanjem pomembnih posameznikov sodobnega sveta so prepričevali poslušalce za življenje v krščanski veri in pri interakciji ustvarili občutek o navzočnosti in delovanju Boga v svetu nekoč in danes.

5 Sklepne ugotovitve

Sposobnost govorca, da upošteva naslovnika, je ena izmed ključnih strategij uspešnega govornega nastopa. Ni namreč dovolj, da govorec pozna vsebinsko problematiko in je retorično spreten. Potrebno je tudi predvideti, kaj naslovnik že ve o predmetu, česa še ne in kako se bo odzval na izrečeno. Da bi dialoške signale avtorjevega sodelovanja s poslušalstvom prepoznali v jeziku, smo se naslonili na jezikoslovno metodo retorične analize (Cloran 1994), izoblikovano v okviru sistemsko-funkcijske teorije jezika. Osredotočili smo se na dialoška izrazila v sodobnih slovenskih pridižnih besedilih.

Ob oblikoslovno-skladenjskem in pomenskem opisu retoričnih enot, ki izpričujejo tvorčevo ali/in naslovnikovo navzočnost ali na druge načine vodijo poslušalca, smo predstavili za sodobno televizijsko pridigo značilne dialoško orientirane retorične enote, s katerimi skuša pridigar pritegniti vernike in usmeriti njihov pogled na dogodke.

Ugotovili smo, da pridigarji pri podajanju svetopisemske vsebine odkrito usmerjajo poslušalce k življenju po krščanskih načelih in resnicah in pri tem uporabijo celo vrsto retoričnih sredstev, ki so sestavni del pridige kot posebne besedilne zvrsti. Upoštevajoč njihove oblikoslovno-skladenjske značilnosti jih lahko razdelimo v dve skupni.

Prva skupina obsega retorične enote, v katerih se spreminja semantična izbira entitete: komentar, refleksija in posplošitev. Druga skupina združuje retorične enote, pri katerih so za razlikovanje odločilne semantične značilnosti na osi povedkovega dogodka: dejanje, domneva, retorično vprašanje in premo poročanje. A razmišljanje o dveh skupinah retoričnih enot ne sledi samo razlogom, izhajajočim iz oblikoslovno-skladenjskih meril, ampak ima v mislih tudi njihovo vlogo v besedilu.

Pozornejše opazovanje retoričnih enot prvega skupine pokaže, da so komentar, refleksija in posplošitev jezikovna sredstva, ki signalizirajo tvorčevo ali/in naslovnikovo navzočnost v besedilu. Ta dobiva v besedilu različna obeležja. Retorična enota komentar je namenjena neposrednemu nagovarjanju poslušalstva. Refleksija in posplošitev s poudarjenimi značilnostmi tipičnosti pri pripadnikih verske skupnosti gradita enotnost skupine. Vse tri enote so vezane na neposreden način signaliziranja tvorčeve oz. naslovnikove navzočnosti v besedilu in pripomorejo k ustvarjanju močne osebne povezanosti med pridigarjem in poslušalci.

V drugi skupini so retorične enote dejanje, domneva, retorično vprašanje in premo poročanje, ki se osredotočajo na vodenje naslovnika. Z izbiro velelnega naklona v retorični enoti dejanje pridigar daje vernikom navodila, kako ravnati in jih tako spodbuja k dejavnemu življenju v veri. Z domnevo jih vodi k pravilnim možnostim odzivanja na božjo besedo, ki jih sklene z obljubo. Z retoričnimi vprašanji nameni poslušalcem posebno pozornost, uvaja besedilno tematiko in jih opozarja na poudarjene vidike upovedovane vsebine. Z dobresednim navajanjem pa prekine svojo diskurzivno dominanco in gradi dialoškost besedila z vpeljavo glasov verskih in drugih avtoritet.

Vse te raznovrstne retorične enote imajo funkcijo vodenja poslušalstva z namenom prepričati jih, da spremenijo svoje življenje, kakor jim to narekuje krščanska etično-religiozna perspektiva.

Razpravljanje o sodobni televizijski pridigi je mogoče skleniti z ugotovitvijo, da je dialoškost prepoznavna značilnost pridige kot besedilne vrste. Pridigarjevo upoštevanje naslovnika pusti v besedilu sled, ki se odraža v posebni vrsti retorične oblikovanosti, s katero pridigar ustvarja močno sporočevalno vez s poslušalci in jih usmerja, da dogodke in udeležence vidijo v zeleni perspektivi.

Čeprav je prispevek je omejen na sodobno pridigo za območje Slovenije na prelomu 20. in 21. stoletja, pa razkrije dialoški pot pomembne poteze pridžnih besedil ključ po obravnavi diahronega gradiva, ki bi dalo odgovor na vprašanje, kako so se dialoške značilnosti pridige spreminjale skozi čas.

VIRI IN LITERATURA

- Jay Edwards ADAMS, 1990: *Truth Applied: Application in Preaching*. Michigan: Grand Rapids.
- J. Daniel BAUMANN, 1972: *An Introduction to Contemporary Preaching*. Michigan: Grand Rapids.
- Aleksandra BIZJAK, 2005a: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Aleksandra BIZJAK KONČAR, 2005b: Strukturalno-pomenska analiza pridige kot žanra. *Slavistična revija* 53/2. 153–70.
- Carmel CLORAN, 1994: *Rhetorical Units and Decontextualization: An Enquiry into some Relations of Context, Meaning and Grammar*. Nottingham: Department of English Studies, University of Nottingham (Monographs in Systemic Linguistics, 6).
- Michael A. K. HALLIDAY, 1974: Interview. *Discussing Language*. Ur. H. Parrett. The Hague-Paris: Mouton. 81–120.
- , 1985: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Ruqaiya HASAN, 1991: Questions as a mode of learning in everyday talk. *Language Education: Interaction and Development*. Ur. T. McCausland. Launceston: University of Tasmania. 70–119.
- Primož JAKOPIN, Aleksandra BIZJAK, 1997: O strojno podprtem oblikoslovnem označevanju slovenskega besedila. *Slavistična revija* 45/3–4. 513–32.
- George Alexander KENNEDY, 2001: *Klasična retorika ter njena krščanska in posvetna tradicija od antike do sodobnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Martina KRIŽAJ ORTAR, 1997: *Poročani govor v slovenščini (Skladenjsko-pragmatični vidik): Doktorska naloga*. Ljubljana: FF.
- Hans MALMSTRÖM, 2015a: Preaching in uncertain terms: The place of hedging language in contemporary sermonic discourse. *Functions of Language* 22. 332–61.
- , 2015b: What is your darkness? An empirical study of interrogative practices in sermonic discourse. *International Journal of Practical Theology* 19. 247–70.

- , 2016: Engaging the Congregation: The Place of Metadiscourse in Contemporary Preaching. *Applied Linguistics* 37/4. 561–82.
- JAMES I. H. McDONALD, 1980: *Kerygma and Didache: The Articulation and Structure of the Earliest Christian Message*. London: Cambridge University Press.
- JANEZ OREŠNIK, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica: Slovene verbal aspect and Universal Grammar*. Ljubljana: SAZU.
- IVAN ROJNIK, 1996: *Osnovna homiletika*. Maribor: Slomškova založba.
- ALOJZIJ SLAVKO SNOJ, 1997: *Homiletika: Božje sporočilo v človeški govorici. Teološke in homiletične osnove oznanjevanja*. Ljubljana: Družina.
- JOŽE TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- ADA VIDOVIČ MUHA, 2015: Propozicija v funkcijski strukturi stavčne povedi – vprašanje besednih vrst (Poudarek na povedkovniku in členku). *Slavistična revija* 63/4. 389–406.
- ARTHUR VAN SETERS, 1991: The problematic of preaching in the third millennium. *Interpretation* 45/3. 267–2.

SUMMARY

This paper examines the dialogic nature of contemporary Slovenian homiletic discourse. It is argued that sermons are not only persuasive monologues intended for a silent audience, but also interactional discourses which aim to engage directly with their intended audiences to achieve specific rhetorical goals. To explain more fully the interactive aspects of sermons, we have chosen to use the linguistic model devised by C. Cloran (1994) in the framework of the systemic functional theory of language (Halliday 1985). Cloran defined rhetorical units in semantic terms, claiming that it is the configuration of entities and events expressed through the Subject and Finite structures that construe semantic features that provide the basis on which different classes of rhetorical units can be recognised. By applying Cloran's method of analysis, it is possible to identify the rhetorical units referring to the participants of the text: the author, the listener and the author-and-listener. Examining 50 contemporary television sermons, recorded between 1998 and 2002, we identify the typical interactional rhetorical units of commentary, reflection, generalisation, action, conjecture, question and report that contribute to the success of the communication between the author and the listener. Commentary, reflection, and generalisation are the rhetorical units that signal the author's and/or recipient's presence in the text and contribute to strong personal connection between speaker and listener. The function of the rhetorical units of action, conjecture, question, and report is to engage the listeners and persuade them to live according to Christian teachings. Employing these linguistic devices, the person delivering a sermon establishes characteristic patterns of listener engagement and rhetorical persuasion.